

Bøensætre i Aremark, et verdifullt kulturlandskap med rikt insektliv

THOR JAN OLSEN

Olsen, T.J. 2002. Bøensætre i Aremark, et verdifullt kulturlandskap med rikt insektliv. *Natur i Østfold 21 (1-2)*: 16-18.

Insektfaunaen på Bøensætre i Aremark er kartlagt av flere entomologer de siste årene. Flere sjeldne arter knyttet til ekstensivt kulturlandskap er registrert. Tovingene *Spelobia nana* og *Psacadina zernyi* og plantevepsen *Dolerus anthracinus* er nye for Norge. Hele 517 sommerfuglarter er registrert, og 15 av disse er nasjonalt rødlistet.

Thor Jan Olsen, Lundegårdsvei 39, 1710 SARPSBORG, e-post: t-jolse@online.no

Det er godt å finne steder som Bøensætre i Aremark. En husmannsplass med skolestue – et senter for mye aktivitet gjennom tidene. Det moderne jordbruket har ikke innhentet Bøensætre som for de aller fleste andre steder i Østfold. Området er oppført blant de 112 verdifulle kulturlandskaper i Norge. Bøensætre er valgt ut som et spesialområde. Begrunnelsen for dette er at både gammel kulturmark og bygningsmiljø er godt bevart.

Siden 1990 har det blitt foretatt mer eller mindre sporadiske innsamlinger av insekter på Bøensætre, og fortsatt kjenner vi nok bare en liten bit av det totale antall insektarter i området. Bøensætre har mange forskjellige biotoper; ugjødsla enger, våtmark, innsjø og fjellrabber – alle med sine spesielle arter. Det finnes en rekke sjeldne planter, i et svært variert og kupert landskap. Til tross for at det innsamlede materialet bare viser en brøkdel av det totale antall insektarter vi kan forvente å finne der, viser variasjonen med stor tydelighet at her er arts mangfoldet langt større enn i et område med moderne, intensivt drevet jordbruk. Det er nå engang slik at insektene har forskjellige næringsplanter, sjeldne planter kan ha sjeldne insekter osv., men insekter lever ikke bare av levende planter. Noen arter krever faktisk døende

trær i forskjellige stadier, noen lever av levende eller døde større dyr eller fugler, eller deres etterlatenskaper, boplasser osv. Det er denne enorme variasjonen av miljøer og artenes tilpassningsevne til alle mulige slags makro- og mikromiljøer som skaper mangfold. En slik variasjon er vi sjelden vitne til i dagens jordbrukslandskap.

Øyenstikkere

Vannlilje-torvlibelle *Leucorrhinia caudalis* er rødlistet som sårbar i Norge med svært få levesteder i Norge. Øyenstikkerne har blitt grundig kartlagt, spesielt i Østfold de senere årene, og knapt halvparten av alle artene er oppført på rødlista. Vi har funnet flere sjeldne øyenstikkerarter knyttet til Bøensætrejennet.

Gresshopper

Lysning-torngresshoppe *Tetrix undulata* ble for første gang funnet i Østfold nettopp her. Lynggresshoppe *Metrioptera brachyptera* er et sjeldent dyr med spredte forekomster i Sør-Norge. Men antall gresshoppearter er selvsagt langt større – blant annet har vi registrert artene *Deticus verrucivorus*, *Omocestus viridulus*, *Myrmeleotettix maculatus* og *Gomphocerus rufus* (har ikke fått norske navn).

Teger

Psallus alnicola er foreløpig bare kjent herfra i Østfold. *Nabis rugosus* er det første sikre funn av arten i Østfold. En rekke andre tegearter, som er mer vanlige i kulturlandskapet, er også registrert.

Sikader

Athysanus argentarius, som tidligere er funnet kun fire ganger i Norge. Mens artene *Paralimnus phragmatides*, *Paralimnus rotuniceps* og *Cicadula saturata* ble første gang i Østfold funnet på Bøensætre.

Sommerfugler

Svalestjert *Papilio machaon* er ikke med på våre rødlister, men likevel tar vi den med som en truet art. Den er fredet i en rekke land, og kan være truet på grunn av sterkt press på strandsoner der næringsplantene (sløke, strandkvann og andre skjermplanter) lever. Det skal svært lite til før den

går sterkt tilbake. Ettersom arten overvintrer som puppe, hengende fast i vegetasjonen eller på fjell nær næringsplassen, er den svært utsatt i denne perioden.

Keiserkåpe *Argynnis paphia* er sjelden (ikke rødlistet), og kan være truet. Larven lever, som for de fleste perlemorsommerfugler, på fiolarter, og fiolengene anses som lite produktive i det moderne landbruket og blir derfor ”valgt bort”. Også turvirksomhet kan være en trussel når denne går over gamle hustufter. I grunnen burde de få fiolengene man har igjen bli vernet mot tråkk og annen påvirkning for å sikre en lang rekke av våre vakreste sommerfugler. For uten larver, ingen sommerfugler.

Ringsommerfugl *Coenonympha arcania* er rødlistet som sjelden, da den inntil for få år siden kun fantes begrenset her i Østfold. Den har nå spredt seg inn i Akershus, men må regnes som en art som Østfold har spesielt ansvar for.

Figur 1: Flyfoto av Bøensætre, Aremark 6. august 1997. Foto: Ola M. Wergeland Krog.

Hele 517 sommerfuglarter er registrert på Bøensætre, nesten 25 % av 2123 arter påvist i Norge (Aarvik m.fl. 2000). Av disse er 15 arter ført på den norske rødlista. I en oversikt over sjeldne sommerfugler i Østfold (nasjonalt rødlistede og regionalt uvanlige) er 31 kjent fra Bøensætre (Tangen 1999).

Fluer og mygg

Det er samlet store mengder fluer og mygg (Diptera) i området. Det er da helt naturlig at det i slikt materiale finnes interessante arter, i og med at forskningen på denne gruppen er mangelfull. Likevel er funnene spennende og vitner om stort mangfold. Hjortelusflue *Lipoptena cervi* var ikke publisert som norsk art da den ble funnet her første gang i 1990. Senere har den dessverre utviklet seg til en plage for turgåere og jegere i Østfold, trolig pga. milde vintre i kombinasjon med stor hjorteviltbestand. *Spelobia nana* er heller ikke publisert fra Norge før vi fant den her. En annen ny art for Norge er *Psacadina zernyi*, funnet på Bøensætre. *Tephritis cometa*, *Beris chalybeata* og *Pelecocera tricincta* er alle nye for Østfold.

Bier, veps og maur

Denne gruppen, med latinsk betegnelse Hymenoptera, er også lite utforsket i Norge. Vi kan forvente mange spennende funn her framover.

Av de åtte arter planteveps vi hittil har fått identifisert, er *Dolerus anthracinus* mest spesiell, som ny for Norge, og tidligere ikke er funnet nærmere enn Åland og det sydlige Sverige. Arten lever på siv.

En lang rekke bier, veps og maur er for tiden til identifikasjon. Dessverre har vi få eksperter på disse gruppene, slik at slikt tar tid. Enhver som måtte ønske å spesialisere seg på en av gruppene vil bli en svært populær entomolog!

Hymenoptera er en stor gruppe. Bare innen snyltevepsfamilien Ichneumonidae regner man med at det finnes noen tusen nordiske arter, bare en brøkdel er foreløpig funnet i Norge. Denne familien består av arter som lever av, i og på andre arter, noen i arter som lever i andre arter ... osv.

Litteratur

- Olsen, T.J. 1994. *Insektlivet på Bøensætra, Aremark*. Upublisert rapport, 23s.
- Tangen, P. 1999. Sjeldne stor-sommerfugler i Østfold. *Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv. rapp. 4-1999*: 1-313.
- Aarvik, L. 2000. Sommerfugler. Artsliste fra Bøensæter, pr. 6.8.2000. *Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv. rapp. 1B-2000*: 364-371.
- Aarvik, L., Berggren, K. & Hansen, L.O. (red.) 2000. *Catalogus Lepidopterorum Norvegiae*. Norges sommerfugler. Lepidopterologisk arbeidsgruppe, Zoologisk museum, Oslo & Norsk institutt for skogforskning.